

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ “SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA” YÖNLÜ TURİZM PROJELERİ VE BİR DEĞERLENDİRME

Abdulkadir KOŐAN*

Özet: Doğu Anadolu Bölgesi, uzun yıllardır göç, alt yapı ve hizmet arzında eksiklikler, yoksulluk gibi kalkınma problemleri ile karşı karşıyadır. Yeni bölgesel yaklaşımlar mahal faktörlerinin ve yerel aktörlerin dikkate alınması halinde kalkınma adına bölgeye yeni şanslar getireceğini göstermektedir.

Bu çalışmada ele alınan projeler, bölgenin potansiyel ve sorunlarını tanımlayarak, gelişmeyi engelleyen faktörleri minimize edecek ve ortadan kaldıracak öneriler geliştirmiş, özellikle bölgenin güçlü yanlarını ele alarak onları yöre halkının yararına kullanmada yol gösterici yol haritaları çizmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel gelişme, turizm, Doğu Anadolu Bölgesi, turizm projeleri

I.Giriş

Dünya ülkeleri arasında ya da coğrafî bölgeler arasında ekonomik gelişmişlik farklılıkları olduğu gibi ülkelerin bölgeleri veya illeri arasında da gelişmişlik farklılığı görülmektedir. Ülke içindeki bazı bölgeler veya iller diğerlerine göre fazla gelişmiş iken; diğerlerinin aynı performansı gösteremediği gözlenmektedir.

Bu doğal ve kaçınılmaz durumun uzantısını ülkemizde de görebilmekteyiz. Türkiye’de de yıllardan beri uygulanan teşviklere ve alınan önlemlere rağmen; iller ve bölgeler arasındaki dengesizlik devam etmiştir(Özdemir ve Altıparmak,2005:97–110).

Günümüzde bölgesel gelişme kavramı, belirli bir bölgenin doğal kaynakları, işgücü, sermaye ve sosyal fırsatlar açısından potansiyelinin, doğal ve kültürel çevre ile uyumlu biçimde artırılması anlamına gelmektedir (İTO,2005:5). ”Sosyo-ekonomik ve alt yapı itibariyle bir bölgeyi yüksek standarda kavuşturmak için alınacak önlemlerin bütünü” bölgesel gelişme olarak anlaşılmalıdır(Fischer, 1974: 64).Bölgesel gelişmenin bu kapsamlı anlayışı tek yönlü ekonomik bakışın ötesinde, özellikle sosyal, kültürel ve ekolojik bir anlayışı içermektedir. Coğrafik olarak sınırları belli olan bir bölgede yaşam şartlarının iyileştirilmesi kavramın esasını oluşturmaktadır.

Ekonomik kalkınma ve refah seviyesi bakımından ülkemiz ortalamasının oldukça gerisinde kalan bölgelerimizin başında, Türkiye yüzölçümünün % 20’sini, nüfusun % 9’unu oluşturan Doğu Anadolu Bölgesi yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi’nin doğa ve iklim koşulları, bölgenin sanayileşme ve kal-

* Y.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzurum MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD.

kınma çabalarını olumsuz etkileyen temel etkenlerin başında gelmektedir. Son 25–30 yıldır uygulanan teşvik ve bölgesel kalkınma politikalarının yetersiz kalmasının yanı sıra yörede ortaya çıkan toplumsal ve siyasi hareketlerde ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemiş, bölgenin doğal çevresine uygun temel sektör olan hayvancılık önemli ölçüde kan kaybederken, sanayinin geliştirilmesi çabaları beklenen başarıyı gösterememiş, üstelik bölge önemli ölçüde göç vermiş, nüfus kaybına uğramıştır (İTO,2005:1).

Göç veren yörelerdeki nüfus ve sermaye kaybı bu yöreleri daha da yoksullaştırmakta; göç alan bölgelerde ise işsizlik, düzensiz yapılaşma, gece kondu ve geleneksel kent kültürünün yıkılması ve bu gelişmelerin siyasi sonuçları, çözümü giderek güçleşen sorunlara dönüşmektedir (Gerni,2000:23).

II. Bölgesel Kalkınma Projeleri

Bölgesel kalkınmada tarihsel süreci değerlendirme pratik amaçlarla bir tarafa bırakılırsa, güncel olarak bölgesel kalkınma konusunda her ülkenin kendine özgü yaklaşımları olmasına rağmen, bunları iki grupta toplamak mümkündür. Birincisi devlet tarafından yürütülen teşvikler ve sübvansiyon şeklinde oluşan destekler ile merkezîyetçi politikalarlardır. İkincisi ise daha çok küçük ve orta boy işletmelerin öne çıktığı ülke ve bölge ölçeğine yayılan Bölgesel kalkınma politikalarıdır. Son yıllarda birinci görüş hemen hemen önemini kaybetmiş, küreselleşmenin getirdiği dinamizm ile birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından ikinci görüş benimsenmeye başlamıştır(Sanalan ve Elvan,1998:1).

Bölge planlamanın ana teması bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesidir. Fakat bölge planlama deneyimleri, “dengeli dağılım” hedefinin gerçekleştirilme şansının sadece tesislerin yer seçimini etkilemeye yönelik bölgesel politikalara bağlı olamayacağını göstermiştir. Ülkelerin sadece genel büyümeyi veya bu büyümenin mekânsal dağıtımını hedefleyebilmelerinin parametrelerini kuramsallaştırma arayışları, 1980’li yılların bölgesel gelişme politikalarını etkilemiştir. 1990’lı yıllarda küreselleşme ve bölgeselleşme (bölgesel birliklerin oluşumu) bölge kavramında değişimleri beraberinde getirmiş küresel/yerel diyalektik içinde bölgenin değişen anlamı tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca çevre sorunları, “sürdürülebilirlik kavramı” bölgesel stratejilerin belirlenmesinde bir başka önemli boyut olarak yerini almıştır.

A. İçsel Bölgesel Gelişme

1970’lere kadar exojen kalkınma yaklaşımı, bölgesel kalkınmada hakim model konumundaydı. Bu anlayış çerçevesinde kalkınmanın, “kalkınma kutupları” olgusunda olduğu gibi, gelişmiş bölgelerden az gelişmiş ya da geri kalmış bölgelere doğru yayılma göstereceği kabul görmüştür. 1970’li yılların sonlarına doğru bu tür modeller, bölgelerin sürdürülebilir kalkınmasını desteklemediği için terk edilmeye başlanmış, büyük ölçüde yerel kaynaklara dayalı, yerel aktör ve dinamikler tarafından gerçekleştirilen ve sürdürülen bir kalkınma anlayışı

olarak tanımlanabilen endojen kalkınma yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımın temel dinamikleri arasında yerel üretim sistemleri, şehir sistemleri ve yenilikçi çevre önemli bir yer tutmaktadır(Çetin,2005:2)

İçsel veya bağımsız diye de adlandırılabilen bölgesel gelişme başkasından yardım beklemeden özel çabalara yönelik bölgesel gelişmeyi ifade eder (Brink, 1986:41).İçsel bölgesel gelişme konusundaki ilk tartışmalar 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu tartışmaların arka planında özellikle iktisaden zayıf alanların gelişmiş merkezlere bağımlılığı nedeniyle yetersiz gelecek perspektifleri söz konusudur(Hesse ,1991:15).Bölgesel gelişme bölgedeki mevcut kaynaklara dayanmaktadır. Bölgesel gelişmede bu düşüncenin esasen yenilikçi tarafı bölgeye mahsus içsel potansiyellerin bilincine varılmış olmasıdır. Yani gelişmeyi harekete geçirmesi gereken işgücü, altyapı, çevre ürünleri gibi mevcut potansiyel faktörlere dayanarak kaynakların değerlendirilmesi anlayışıdır(Hahne ,1985:172).

Bu model uygun tarzda kullanılabilen her bölgede tüketilmemiş üretim faktörleri ve potansiyellerin olduğunu kabul eder(Scharff, 1993:172).Bir bölgedeki mevcut sosyal, ekolojik, kültürel ve ekonomik kaynaklara dayanarak bölgenin topyekun kalkındırılması sonucu bölgede yaşayanların yaşam kaliteleri pozitif olarak etkilenmelidir. İçsel (endojen) gelişme “tabandan-aşağıdan” gelişmeyi ifade etmektedir Bölgenin gelişmesinde bölgede mukim halkın aktif katılımı, mevcut yapıların ve ihtiyaçların dikkate alınmasıyla ilintili ve iç içe olmak durumundadır. Bölgeye mahsus potansiyellere dayanarak uzmanlığa dayalı plan ve raporların yol göstericiliğinde bir bölgesel konseptin hazırlanması sürdürülebilir bölgesel gelişmenin ana talebidir. Bu esnada sektörler ve alanlar arası ilişkiler kurulması büyük şans getirmektedir. Ancak kapsamlı bütünsel bir anlayış(konsept) gerekli ölçme ve değerlendirmeye imkan vermekte ve bölge bütününde gelişmeyi kavrayarak kontrol edebilmektedir(Behrendt ,2000:18).

B. Bölge Planlama

Bölgesel gelişmenin en önemli aracı “Bölge Planlama” çalışmalarıdır. Bölge planlamanın ana teması bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesidir. Bölge planı ve stratejileri, Ülke Düzenleme stratejileri çerçevesinde ulusal önceliklerin ve politikaların, yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde, yereldeki fiziksel ifadesini somutlaştıran önemli bir ara yüzdür. Yerel öncelikleri tanıyan ve açık-seçik ortaya koyan bölge planlaması, ulusal bağlamda mekânsal bütünleşmeyi sağlayacak sektörel programları/eylemleri detaylandırır. Bu bağlamda “bölge planlamanın ‘kalkınma’ kavramından ayrılamayacağı” söylenebilir. Bütünleştirici bir rol oynayan bölge planlamanın stratejik bir perspektifle çeşitli eylem programlarını entegre ettiği/bütünleştirdiği ölçüde başarılı olacağı görüşü yaygındır. Geçmiş uygulamalar bölge planlamanın ulusal ve yerel hedeflere ulaşmada vazgeçilmez bir araç olduğunu göstermektedir(DPTa,2000:7).

Bölge planlaması hem alan-mahal planlamasını (kent planlaması, yöre planlaması gibi) hem de sektörel planlamayı (ulaştırma, atık yönetim planlaması gibi) içeren disiplinler arası bir alandır. Planlamanın bu çeşitliliği nedeniyle bölge planlaması turizmle de ilgili olan bir dizi yapıyı inceler.

Bölge planlama disiplini esas olarak ekoloji, ekonomi ve sosyo kültürel alanlar arasında çok yönlü ilişkilerle de uğraşmaktadır. Bu alanlar yoğun olarak birbirlerinden bağımsız ve karmaşık bir yapıyı sergilemekle beraber çoğu zaman arzu edilen amaca ulaşmak için disiplinler arası bir planlamayı ve koordinasyonu zorunlu kılmaktadır.

Proje planlaması çalışmalarında projeler ele alınır. İlk iki aşamada makro büyüklükler arasında denge ve sektörlerdeki tutarlılık gözetildiği halde bu aşamada gözetilen en önemli husus etkinliğin maksimize edilmesidir. Diğer bir ifade ile planların bütünlüğü, tutarlılığı ve uygulama aşamasındaki başarısı, yapılan tercihlere en uygun ve en etkin projelerin seçilmesine bağlıdır. Projelerin analiz edilip uygun olanların seçilmesi, yani yatırım kararının doğru şekilde alınması, büyük ölçüde projelerin hazırlanmasına bağlıdır (Güvenen, 39: 4).

III. Turizm ve Bölgesel Gelişme

Son yıllarda hükümetler tarafından turizm sektörüne dolayısıyla turizmin ekonomik katkısının dinamizm kazandırması amacıyla bölgeye yönelik projeler üretildiği ve desteklediği görülmektedir.

Değişen sosyo ekonomik ve sosyo kültürel şartlar nedeniyle bölgesel gelişme yaklaşımlarında da bir değerler dizisi değişimi ortaya çıkmıştır. Bölgesel düzeyde olduğu gibi kurumsal ve kişisel aktörlerin rolü değişime tabi olmuş, değişim özellikle turizm sektöründe ortaya çıkmıştır. Turizm planlaması ve bölge planlama politikalarının etkileri turizm araştırmalarının ilgi alanına yoğun olarak girmiştir.

Bir seyahatin bütün unsurları, toprak-alan tüketimini, ulaştırma faaliyetlerini ve sosyo-ekonomik değişiklikleri talep etmektedir. Bir yörenin veya bölgenin (genel sistemine anlamlı olacak tarzda) mekansal boyutuna turizmi entegre etmede ve alandaki diğer talepler ile turizmi uyumlu hale getirmede bölge planlamasının önemli katkıları olmaktadır.

Günümüzde “dinlenme olgusu” beslenme, üreme, giyinme, barınma, iş, eğitim gibi insanoğlunun yaşamsal temel fonksiyonlarından biri olmuştur. Dinlenme ihtiyacı bölgelerin, yörelerin fonksiyonunu ve yapılarını değiştirmekte ve sürekli yatırımlarla ilaveler yaratarak turistik aktivitelere fırsat vermektedir. (Albrecht, G., Albrecht, W., Benthien, W., Bütow, M., 1995:7). Boş zaman aktiviteleri ve turizm, toplumsal bir tezahürdür ve bu nedenle de küresel çapta büyüyen, gelişen bir iktisadi sektördür (Popp, 2001:19). Özellikle sosyal ve coğrafik araştırmalar uzun süreden beri yoğun olarak turistik davranış şekillerinin bölge ve yörelere olan etkilerini incelemekte, çalışmaların odak noktasını da dinlenme fonksiyonu oluşturmaktadır.

Ekonomik bakımdan az gelişmiş yörelerin reçetesi olarak seyahat aktivitelerinin değerlendirilmesi turizmin bölgesel etkilerini kritize etmeye neden olmaktadır (Popp ,2001:23).Bir bölgenin turistik gelişmenin, bölge planlamasına etkisini ilk defa Klöpffer (1955) vurgulamıştır (Jurczek ,2003:28).1970’li yıllardan itibaren gelişen turizmin, toplumsal ve ekonomik önemi nedeniyle uygulamalı turizm araştırmaları önem kazanmış, bölgesel kalkınma politikalarında turizmin iktisadi bir faktör olarak kalkınma enstrümanları arasında mütalaa edilmesi arayışları dikkat çekmektedir.

Turistik alt yapıyı tatilcilere hazır hale getirmek; amacın ve planın gerçekleşmesi anlamına gelmeyeceği turistik beldelerin öncelikle yöre halkının, iş, ikamet ve dinlenme alanı olarak garanti altına alınması gereği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Son yüzeli yılda Avrupa’da boş zaman ve dinlenme-eğlenme sektöründe kitle turizmi en önemli sektörlerden biri haline gelmiştir. Küresel ölçekte her dokuz çalışandan birinin turizm sektöründe istihdam edildiği ve turizmin petrol, otomotiv ve elektronik endüstrisinin önünde en büyük ekonomik sektör olduğu tahminleri yapılmaktadır (Abschlussbericht,2001:6).

Kitle turizmi bölgedeki kendi turistik altyapısını yoğun şekilde tamamlamakta (caddeler, golf alanları) tatil parkları gibi devasa turistik düzenlemeler yaratılmaktadır. Turizm bölgeleri, pazarlama aktivitelerini merkezileştirerek, bir araya toplamak ve belirli hedef gruplarına yönelmek için bir araya gelmekte ve işbirlikleri yapmaktadırlar.

Doğal ve kültürel şartlar elverdiği sürece geri kalmış ve şehir ve bölgelerde gelişme süreci için turizmin uzun süreden beri kalkınmada alternatif bir sektör olduğu gözlenmektedir. Özellikle sosyolog, çevre bilimci ve pazarlama uzmanlarınca yapılan ampirik araştırmalar böyle bir gelişme stratejisinde olumsuz ve yıkıcı tarafların da bulunacağına işaret etmektedirler. Taşıma kapasitesi üzerinde bir yüklenim kültür şoku, kaynakların tüketimi, otantikliğin yok edilmesi, flora ve faunada bozulma gibi ifadeler sık sık işitilir hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle turizm sektörünün büyümesinde, şekillenmesinde ve strateji geliştirmede farklı taraflar oluşmakta, lehte ve aleyhte tezler ortaya konulmakta ve tartışma konusu olmaktadır.

Turizm ve bölgesel gelişme arasındaki ilişki, turizmin coğrafik bir alanın potansiyeline bağımlılık göstermesinden ve aynı zamanda bulunduğu coğrafyayı şekillendiren bir fenomen olmasından ortaya çıkmaktadır (Benthien, 1997:41).Turistik aktiviteler bir bölgenin gelişmesini etkilemektedir. Ancak turizmin bölgesel politik etkilerini sayısal olarak ifade etmek oldukça güçtür. Bu nedenle tartışmaların konusunu turizme bağımlı olan büyüme-gelişme etkileri oluşturmaktadır (Stegger, 1980:147).

Özellikle Gelişmekte Olan Ülkelerde bu durumun daha net ifade edilebilmekte ve çalışmalar sözü edilen bu ülkelerde ele alınmaktadır.Arka planda bulunan bölgelerde turizmin, sektörel ve bölgesel büyüme kutbu fonksiyonunu

üzerine alabileceği, ancak büyüme ve kalkınmanın garantisi olarak görülmemesi gerektiği çeşitli çalışmalarda dile getirilmektedir (Vorlauffer, 1996:174).

Turizm endüstrisinin mahal faktörleri, diğer iktisadi sektörlerden bariz şekilde ayrıldığı için, iktisaden kıymet ifade etmeyen alanların turizme açılması bu alanlardaki ekonomik düşüş ve kayıpları azaltmada bir dizi olanak sunmaktadır (Becker, 2000:18).

Turizmin bölgesel farklılıkları azaltmada bir enstrüman olarak kullanıldığı sırf gelişmekte olan ülkeler bağlamında ele alındığı anlamı da bu ifadelerden anlaşılmalıdır. Turizm ve bölgesel gelişme arasındaki ilişki hem gelişmekte olan ülkeler hem de sanayileşmiş ülkelerde ele alınan ve değerlendirilen bir konudur.

Turizm ekonomisinin bir yöreye etkisi söz konusu yörenin gelişmişlik durumuyla da yakından ilgilidir. Yani etkinin şiddeti alanın gelişmesinden bağımsız değildir. Turizm açısından **“düzenli alanlar”**, **“tasarım içindeki alanlar”** ve **“gelişmekte olan alanlar”** şeklinde bir sınıflamaya sokulabilir (Büttow 1995:14 ve Tablo 1). Düzenli alanlar, halen yoğun olarak seyahatlere hedef olan ve turistik gelişmede sektörün ihtiyaç duyduğu kalite iyileştirmelerini hedefleyen bölgelerdir. Tasarım içinde olan alanlar ise farklı turistik donanımlara sahip olmakla beraber kantite olarak henüz sınırlı şekilde genişleyebilecek niteliktedirler. Buna karşı gelişmekte olan alanlarda kantite bakımından yoğun bir açılıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Turistik alt yapının ve rekreasyona yönelik kullanımın yol açtığı ekolojik etkiler çevresel olası yüklenimleri kapsamaktadır Sosyal sonuçlar ise yerli halk da bir kültür şoku geçirme tehlikesinden kültürel kaynaşma sansına kadar uzanan sosyal sonuçları göstermektedir (Job ve Vogt, 2003:851/864).

Tablo 1 turizmin bölgesel etkilerini genel anlamda özetlemekte ve lokal iktisadi yapı için turizm sektörünün istihdam, gelir ve çarpan etkisi yönüyle önemi ifade edilmeye çalışılmıştır. Şekilden turistik gelişmenin kalkınmışlıkla yakından ilgili olduğu, diğer alanlardaki gelişmelerden soyutlanarak bir gelişmeden bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Turistik alt yapının ve rekreasyona yönelik kullanımın yol açtığı ekolojik etkiler çevresel olası yüklenimleri kapsamaktadır Sosyal sonuçlar ise yerli halk da bir kültür şoku geçirme tehlikesinden kültürel kaynaşma sansına kadar uzanan sosyal sonuçları göstermektedir.

Tablo 1:Gelişmiş ve Gelişmekte olan Alanlarda Turizmin Bölgesel Etkileri

	Düzenli Alanlar (Halen mevcut yoğun talep nedeniyle turizmde niteliksel iyileştirmelerin söz konusu olduğu alanlar)	Dizayn(tasarım) Halinde Olan Alanlar (Farklılaştırılmış turistik donanımına sahip, kaynak durumu nedeniyle sınırlı nicel gelişmelerin mümkün olduğu alanlar)	Gelişmekte Olan Alanlar (Yoğun niteliksel gelişmenin istendiği alanlar)
Ekolojik Etkiler	<ul style="list-style-type: none"> —Tüketimin yol açtığı (su, toprak, çöp, atık su...)yoğun çevresel yüklenim, gürültü, egzoz gazları —Panoramik manzaranın tahribatı —Yoğun kullanımın yol açtığı doğa tahribatı(Doğayla iç içe olan alanların değerden düşmesi, mesela golf alanlarındaki tesisler gibi; Deniz ve yaşam alanları arasındaki geçiş bölgelerine tecavüz; Ziyaretçilerin doğaya yabancılaşması sonucu verilen zararlar) —Doğal peyzaja gösterilen ihtimamın yol açtığı pozitif etkiler, doğa ve sahili koruma —Diğer bölgelerin yükünü hafifletme 	<ul style="list-style-type: none"> —Hissedilir derecedeki çevresel yüklenimler(Düzenli alanlardaki gibi, ancak azaltılmış boyutlarda) —Sürekli açılımı mümkün olduğunca çoğaltarak etkiliyor —Diğer kullanım yolları nedeniyle sık sık yüksek derecede yüklenimler(Endüstri, tarım, ulaştırma) 	<ul style="list-style-type: none"> —Düşük seviyede yüklenimler —Diğer kullanıcıların yol açtığı hissedilir yüklenimler(Tarım, ulaştırma) —Kontrolsüz ve eşgüdümsüz mevcut panoramik karakterin tahrip edilme tehlikesi(Konutlaşma, uygun olmayan yapılaşma, büyük projeler...)
Ekonomik Etkiler	<ul style="list-style-type: none"> —Bölgesel ekonomiye önemli katkı(GSMH'daki payı %15–20 den %50'ye kadar) —Üçüncü (hizmetler) sektörün hâkim olması —Yüksek arsa fiyatları, yüksek cirolar, yüksek vergi gelirleri —Diğer sektörleri yoğun 	<ul style="list-style-type: none"> —GSMH'daki payı %5–10,küçük ve orta ölçekli yapılar hedeflenmiş —Arsa ve duran varlıkların fiyatlarında artışlar(vurgunculuk tehlikesi; tarımla rekabetin yoğun- 	<ul style="list-style-type: none"> —GSMH'daki payı % 5 den az —Yetersiz altyapı nedeniyle yüksek açılım harcamaları —Turizme açılım diğer iktisadi sektörlerdeki şartları iyileştirmekte —İstihdam yarat-

	etkileme(esnafı, tarımı, hizmetleri) —İstihdam ve gelir etkisinin sezonsallığı —Tek yapılı sektöre yönelme tehlikesi —Toprak kullanma rekabeti —Ana uğraş alanı olarak turizm	laşması) —Alt yapının yerli halka yansiyacak şekilde genişlemesi —Ana ve yan uğraş alanı olarak turizm	manın yanında bölge için satış ve pazarlamanın gelişmesi —Bölgesel yapının stabilizasyonu(Gelirler, vergiler, fiyatlar...) —Yan uğraş alanı olarak turizm
Sosyo Kültürel Etkiler	—Uygun demografik yapı —Kültürel etkilerin alışımı —Yabancı işgücünün göçü —Kültürel baskı-yabancılaşma —Sezonluk istihdamın yol açtığı sosyal problemler —İkinci konutların yol açacağı yaşlı nüfus tehlikesi —Yerli kültüre olan talep(Folklorun ticarileşme tehlikesi yanında yaşama şansı)	↔	—Bölgesel göçü durdurmada turizmin bir şans olması —Yeni kültürel etkilere açılma —Ayak uydurulamayan gelişmelerin yol açacağı "kültür şoku" tehlikesi —Bölgenin kabul edilirliliğinin yol açtığı bölgesel bilinçlenme

Kaynak: Manuela Volk, M.,(2005:8)Regionalentwicklung an der europäischen Peripherie

IV. Turizmin Bölgesel Ekonomiye Katkısı

Bölgesel kapsamda turizmin ekonomik önemini ifade etmek için, şimdiye kadar çok çeşitli iktisadi araştırmalar yapılmıştır. Turizm ekonomik katkısının bölgenin büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre farklılıklar göstermektedir. Özellikle dağlık bölgelerin periferisinde turizm hâkim sektör konumundadır. Bölge dışından bölgeye akan gelir ve harcamalar bölgede katma değer yaratmakta ve istihdamı geliştirmektedir.

Her pazarda olduğu gibi turizm iş kolunda da misafirler (tüketiciler) farklı mal ve hizmetlere yaptıkları turistik harcamalarla talep ve arz yönünde doğrudan iktisadi süreçlere neden olurlar. Doğrudan turistik tüketim harcamaların yarattığı gelir etkisi yanında, bu harcamaları gelir olarak elde eden birimlerin çeşitli nedenlerle yaptıkları harcamalar, ekonomi içinde devir ederek yeni gelirlerin yaratılmasına neden olurlar. Bu mekanizmanın işlemesi ile ortaya çıkan

nihai turizm geliri, iç ve dış turistlerin yapmış oldukları turistik harcamalardan oldukça yüksektir (Olalı ve Timur,1988:106).

Turistik hizmet üreticileri; konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma işletmeleri, seyahat acenteleri, eğlence, kültür ve spor kuruluşlarıdır. Bu işletmelere ilaveten doğrudan turistik harcamaların bir dizi alanda ve diğer sektörler üzerinde harekete geçirici ve sürükleyici etkiler meydana getirmektedir(perakende ticaret, sağlık kuruluşları, benzin istasyonları, garajlar, bankalar, finans hizmetleri, telekomünikasyon gibi).

A.Bölge ve Turizm Talebinin Değer Yaratması

Son yıllarda bir dizi turistik değer yaratma araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalarda geliştirilen metotlarla mukayese edilebilir sonuçlar oluşturma amacı güdülmektedir. Bu mukayeselerden ilginç sonuçlar çıkarmak mümkündür:

1.Turizmin ekonomik önemi bölgeden bölgeye fevkalade farklılıklar göstermektedir. Farklılıklar araştırılan yörenin büyüklüğüne ve genel iktisadi yapısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

2.Bir bölgede toplam ekonominin iş verimliliği/iş üretkenliği ne kadar derinse, turistik katkıda o oranda değer kazanmaktadır.

3.Katma değer çarpanı turizm bölgesinde göreceli olarak süreklilik gösterir. Doğrudan misafirlerden elde edilen gelir toplam olarak bölgedeki diğer iş kollarında yaklaşık %60-70' lik bir ek satışa neden olmaktadır(Berwert,A.,Rütter H.,Müler,H.,2002:10”).

Turizm birçok yöre için, özellikle dağlık alanlarda kayda değer hatta en önemli bir iktisadi faktörü ifade etmekte ve bu bölgelerde, turizme ekonomik bağımlılığın gittikçe artacağı öngörülmektedir

Araştırmalar sürekli cazip bir coğrafyanın, çok yönlü bir doğanın ve el değmemiş çevrenin turizmde merkezin odak noktasını oluşturduğu nu işaret etmektedir. Bu nedenle doğal sermayenin gelişi güzel tüketilen ve manipüle edilebilen bir husus olamayacağı, turizmin ana sermayesi olarak görülmesi gerektiği açıktır.

V. Niçin Doğu Anadolu Bölgesi

Doğu Anadolu Bölgesi (DAB) halen görece olarak ülkemizin en az gelişmiş bölgesidir. Doğu Anadolu Bölgesi coğrafi bölgeler arasında yüzölçümü itibariyle 158.972 km² alanı ile birinci durumda, 5,6 milyon (1997) nüfusu ile yedinci sırada yer almaktadır. 1983-1997 döneminde Türkiye GSYİH'nın yıllık ortalama gelişme hızı % 4,9 iken, DAB % 2,3'lük büyüme hızı ile bölgeler arasında son sırada yer almıştır (Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise % 7,2 ile en yüksek gelişme hızına sahiptir). Türkiye ortalamasının üzerinde gelişme gösteren Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Türkiye GSYİH'na katkısı yüzde 3,9'dan yüzde 5,3'e yükselirken; Türkiye ortalamasının oldukça altında gelişme sağlayan Doğu Anadolu Bölgesinin katkısı yüzde4,5'dan yüzde 3,3'e düşmüştür. Diğer

yandan Türkiye geneli için kişi başına GSYİH3021 \$ iken, bu rakam bölge için 1619 \$'dır(DPT,2000b:1-13).

Proje çalışmalarının hedef alanı olan Doğu Anadolu Bölgesi Avrupa'nın periferisinde bulunmaktadır. Bu durum, coğrafik konumu nedeniyle izole edilmiş gibi duran Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi için daha barizdir. Bölge Türkiye nüfus yoğunluğunun en az olduğu ve turistler yönüyle de doğanın en az kirletildiği yerler olarak algılandığı bir alandır.

Doğu Anadolu'da tipik bir endüstriyel bölge veya endüstriyel yığılma süreci yaşanmamaktadır. Daha 1959 yılında Avusturyalı turizm araştırmacısı Kropt turizm yatırımlarıyla “yoğun bir ekonomik rantabilite düşüncesine ulaşmanın mümkün olduğuna işaret ederek az gelişmiş bölge ve ülkeler için gelişme stratejisi olarak turizmi ikame etmenin yararına dikkati çekmiştir (Stegger,1980:17).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin sanayileşme sürecinin temel ve yapısal “tehdi” olan iklim ve doğa koşulları; bölgede turizm ve kış turizm odaklı kalkınma stratejisi için bir fırsat ve avantaja dönüştürülebilir. Yörede kış turizmi, dağcılık, yayla turizmi gibi etkinlikler geliştirilebildiği takdirde, buradaki yüksek dağlar, doğal ortam, karla geçen uzun kışlar, bölgenin sahip olduğu göreceli üstünlük olarak ekonomik etkinlik kazanacaktır(İTO,2005:2).

A.Doğu Anadolu Bölgesi İçin Üretilen Projeler

Son yıllarda “Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme” kapsamında ve anlayışında Doğu Anadolu Bölgesinde çok sayıda proje üretilmiş ve bunlardan sınırlı da olsa bir kısmı uygulamaya konmuştur. Projelerde ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel taleplerin dikkate alındığı ve olabildiğince bu taleplere yer verilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Projeler kapsamında bölgenin faktör yapısı dikkate alınarak mevcut kaynakların kullanılması için yenilikçi uygulama yaklaşımları geliştirilmeye çalışılmış, ancak sürdürülebilir bölgesel gelişme için ortaya konan modeller, ne yazık ki sınırlı sayıda uygulama imkânı bulmuş, diğer bölgelere proje inisiyatifi geliştirmek üzere örnekler sergileyememiştir. Projelerin dokümantasyonu bir dizi deneyimlerin sistematik değerlendirmelerini dikkate alarak mevcut durumu, ihtiyaçları, sınırlılıkları ve önerileri içermekle beraber başta kaynak sıkıntısı olmak üzere bir dizi noksanlıklar nedeniyle uygulama sürecinde sorunlar yaşanmaktadır.

1.Seçilmiş Projeler

a.Erzurum-Palandöken Kış Sporları Merkezi ve Turizm Master Planı

Erzurum-Palandöken Kış Sporları Merkezi ve Turizm Master Planı; bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi ilkesi çerçevesinde, Erzurum ilinin önemli bir potansiyeli durumundaki iç ve dış turizm faaliyetlerinin koordineli olarak geliştirilmesi ve kış turizmine ilişkin doğal kaynakların en uygun kullanımının sağlanması amacıyla hazırlanmıştır.

Plan çalışmasının kapsamı özetle;

- Türkiye’de turizm ve kayak sporu ile ilgili veri tabanı oluşturulmasını, yurt içindeki altı kış sporları merkezinin (Bursa-Uludağ, Kayseri, Erciyes, Bolu-Kartalkaya, Kastamonu-Ilgaz, Kars-Sarıkamış ve Erzurum-Palandöken) ana gelişim doğrultularının tespitini,

- Erzurum Palandöken Bölgesinin fiziksel alan ve mekân planlamasının yapılmasını, Erzurum Palandöken’de seçilen öncelikli gelişim bölgesinin ön fizibilitesinin hazırlanmasını içermektedir(DPT,1991:1–3).

b.Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Plan 1988 yılında başlatılarak 2000 yılında tamamlanmıştır. DAP Ana Planı, bölgedeki 16 ili kapsamaktadır. Plan bölgenin iç dinamiklerini harekete geçirerek sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak amacıyla. Ana hedefler, çevresel hedefler ve mekânsal hedefler başlıkları altında toplanmıştır (DPT, 2000c: 527 ve Tablo 2).

Tablo 2: Doğu Anadolu Projesi (DAP) Turizm ve Kültür Sektöründe Uygulanacak Stratejiler

Sorun (Sınırlayıcı Faktörler)	Uygulanacak Stratejiler			Mekân
	1.DÖNEM 2001–2005	2.DÖNEM 2006–2010	3.DÖNEM 2011–2020	
Karayollarının Geliştirilmesi	Ağrı (Gürbulak) Kilis (Öncüpınar) Gümrük kapıları arasında yol güzergâhının geliştirilmesi	Trans-Asiatiques oto yolu projesinin uluslar arası projelendirilmesi,	Erzurum-Bakü Erzurum-Tahran Yollarının geliştirilmesi	Erzurum ve Elazığ Alt Bölgeleri
Deniz Otobüslerinin Çalıştırılması	Van-Tatvan arasındaki yolculuğun deniz otobüsü ile kısaltılması, Van havaalanının etki alanının genişletilmesi	Balık çiftlikleri ile turistik tesislerin birlikte planlanması ve bu alanların tur güzergâhlarına dâhil edilmesi,	Keban barajı gölünde deniz otobüslerin kullanılması,	Keban Baraj Gölü ve Van Gölü
Yol üstü tesislerin yetersizliği	Yol üstü dinlenme tesislerinin gelişti-	GAP turizm gelişme projesiyle bütü	Kısa, orta süreli tur Güzergâhlarının	Tüm Alt Bölge-

<p>Kompoze turların düzenlenmesi (4x4 arazi otusu ve at binme + yaya yürüyüş)</p>	<p>rilmesi için teşviklerin artırılması(İran’la transit turist güzergâhının düzenlenmesi), Kompoze tur güzergâhlarının ve aktarma noktalarının düzenlenmesi,</p>	<p>leşmenin sağlanması, Kompoze turun düzenlenmesi için teşvik verilmesi ve tanıtımının yapılması,</p>	<p>mola Noktalarının Geliştirilmesi, Kompoze tur merkezlerinin kurulması,</p>	<p>ler Alahü kber, Ağrı, Süphan , Nemrut(Muş), Artos (Van) Mercan tepe (Erzican),Muzur(Tunceli)Van ve Elazığ Alt Bölgeleri</p>
<p>Motosikletli tur düzenlenmesi</p>	<p>Motosikletle tur düzenleme komitesinin kurulması ve tur güzergahının belirlenmesi.</p>	<p>Motosikletle tur Güzergâhının tanıtılması ve tur düzenlenmesi için hazırlıkların yapılması.</p>	<p>Motosikletle turların her yıl düzenlenmesi.</p>	<p>(Erzican),Muzur(Tunceli)Van ve Elazığ Alt Bölgeleri</p>
<p>Kış olimpiyatlarının Bölgede düzenlenmesi</p>	<p>Olimpiyat komitesinin Kurulması ve tesislerin düzenlenmesi için proje hazırlanması,</p>	<p>Projelerin gerçekleşmesi ve tanıtımının yapılması</p>	<p>Kış olimpiyatlarının bölgede düzenlenmesi, Her yıl kış turnuvalarının düzenlenmesi,</p>	<p>Erzurum, Ağrı, Gümüşhan e, Kars Erzincan</p>
<p>Spor turnuvalarının geliştirilmesi</p>	<p>Uluslar arası turnuvaların bölgede yapılması,</p>	<p>Türkiye’de yapılacak Olimpiyat oyunlarının bir kısmının bölgede yapılması,</p>	<p>Üç alt bölgede büyük spor komplekslerinin yapılması,</p>	<p>Üç Alt Bölge</p>

Flora rezerv alanlarının korunması	Popülasyonların artırılması için rezerv alanlarının korunması	Rezerv alanlarının tur güzergâhları ile birleştirilmesi,	Aqua parkı arberetum botanik bahçelerinin kurulması,	Üç Alt Bölge
Müzelerin geliştirilmesi (Müze+kongre merkezi+açık hava müzesi)	Üç alt bölgede bölge Müzelerinin projelerinin hazırlanması,	Ani (Kars) İshakpaşa (Ağrı) Ayan is (Van) Harput (Elazığ) Ahlât (Bitlis) açık hava müzelerinin geliştirilmesi kazılarının tamamlanması tanıtılması,	Elazığ, Erzurum ve Van müze komplekslerinin hizmete açılması,	Üç Alt Bölge
Ağrı Dağının turizm odak noktası olması	Ağrı Dağının Milli Park ilan edilmesi ve turizm gelişim projesinin hazırlanması,	Telesiyej ile çıkışların sağlanması. Telesiyej aktarma noktalarında dinlenme tesislerinin yapılması,	Teleski tesislerinin kurulması,	Ağrı Dağı
Yamaç paraşütü etkinliğinin artırılması	Yamaç paraşütü eğitiminin yapılması, Yamaç paraşütünün spor yarışmalarına dahil edilmesi.	Ağrı Dağı yamaç Paraşütü merkezinin kurulması.	Ağrı Dağı yamaç paraşütü şenliklerinin kurulması,	Ağrı Dağı

Kaynak: Doğu Anadolu Projesi Ana Planı Strateji Ve Yeniden yapılanma Senaryoları, DPT,2000,529–530

c.Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı (EEB)

EEB Bölgesel Gelişme Planı DPT, UNDP, Atatürk Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi ortaklığında 2004 yılında başlatılarak2005 yılında tamamlanmıştır. Stratejik bir plandır. EEB bölgesi için vizyon, temel amaç ve hedefler

belirlenmiş; bölgenin gelişmesinin lokomotif olabilecek sektörler, öncelikli müdahale yada yatırım alanları ve önceliklerin coğrafyası belirtilmiştir. Bölgesel gelişmenin EEB’ da sürdürülebilmesi için yatırım, müdahale ve yönlendirmelerin dayanması gereken temel ilkeler açıkça vurgulanmıştır. Gelişmeye ivme kazandıracak aktörlere, kurumlara ve ateşleyici olabilecek coğrafi noktalara işaret edilmiştir. Plan çerçeve niteliğindedir(EEB Gelişme Planı,2005:2 ve Tablo 3).

Tablo 3: EEB(Erzurum-Erzincan-Bayburt) Kapsamında Turizm Sektöründe Uygulanacak Stratejiler

Amaçlar	Hedefler	Stratejiler
<p>1.Doğal ve kültürel kaynakların belirlenerek, turizm aktivitesi yaratacak alanların tanımlanması,</p> <p>2.Turizm aktivitelerinin çeşitlendirilerek turizme entegre edilmesi ile ulusal, bölgesel ve yerel ekonomilerin geliştirilmesi,</p> <p>3.Geliştirilecek turizm aktiviteleri için kısa, orta ve uzun dönemli hedeflerin belirlenmesi, politika ve uygulama süreçlerinin tanımlanma-</p>	<p>1.Doğal ve kültürel kaynakların koruma kullanma dengesinin sağlanması (sürdürülebilirlik),</p> <p>2.Bölge bütününde sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın sağlanması,</p> <p>3.Bölge dinamiklerinin harekete geçirilmesi ile bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kaldırılması,</p> <p>4.Ulusal kalkınmaya katkıda bulunulması,</p> <p>5.Bölgede yaşayanlar ile turistler arasındaki etkileşim</p>	<p>1. Bölgede tanımlanan alternatif turizm kaynaklarının entegrasyonu ile alt bölgelerin (yığılma bölgeleri) turistik kapasite, nitelik ve etki alanlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda sürdürülebilir planlama stratejilerinin geliştirilmesi,</p> <p>1.1. Alternatif turizm kaynaklarının belirlenmesi,</p> <p>a. Doğal kaynaklar: dağlar, yaylalar, yer altı ve yer üstü su kaynakları, mağaralar, flora, fauna ve görsel peyzajın değerlendirilmesi ile spor, macera, keşif, kür ve rehabilitasyon amaçlı turizm aktivitesinin yaratılabileceği alanların belirlenmesi,</p> <p>b. Kültürel kaynaklar: Sivil ve anıtsal mimari öğeler, antik yerleşmeler ve harebeler, geleneksel yaşam kültürünün (kırsal ve kentsel) değerlendirilmesi ile kültürel turizm yaratılabilecek alanların belirlenmesi,</p> <p>1.2. Turizm kaynaklarının sınıflanarak, birbirine entegre edilmesi ile konaklama ve günlük tur yaratacak çekiciliklerin belirlenmesi,</p> <p>1.3. Bu doğrultuda yığılma bölgeleri ve dağılma bölgelerinin ‘eylem alanları’nın tanımlanması ve konaklama ile tur yaratacak çekiciliklerin rotalarının oluşturulması,</p> <p>1.4. Turizm aktivitesini destekleyerek güçlendirecek diğer ekonomik faaliyetlerle ilişkilerin kurulması,</p> <p>a. Bitkisel üretim ve hayvancılık alt sektörleri üretilen ürünlerin turizm sektörü içinde tüketilmesinin yanı sıra üretim sürecinin içinde yer alma ve izleme ile de turizm aktivitesini destekleyecek ekonomik faaliyetlerdir. Bu bağlamda</p>

<p>4.Bölge için yeni istihdam olanaklarının yaratılması,</p> <p>5.Bölgenin turizm kaynaklarının yaşama geçirilmesinde girişimci – kamu ve yöre yaşayanları arasında işbirlikleri ve örgütlenmeler konusunda ipuçlarının oluşturulması,</p>	<p>doğrultusunda kültürel değişim ve toplumsal esnekliklerin sağlanması,</p> <p>6.Bölgede kullanılmayan kaynakların ekonomiye kazandırılması ve yerel ekonomilerde çarpan etkilerin sağlanması,</p> <p>7.Diğer ekonomik faaliyetlerle entegrasyonun sağlanması ile ülke ekonomik ve fiziksel planlarına, turizm gelişimini entegre edilmesi,</p>	<p>sektörler arası entegrasyonun kurulması gerekmektedir.</p> <p>b. Diğer bir önemli ekonomik faaliyet de hizmetler sektörüdür. Turizm aktivitesinin en önemli yansımaları alış-veriş, eğlence, yeme-içme, rehberlik alanlarında olmaktadır. Dolayısı ile bölge kentlerinde kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve hizmetler sektörünün yeniden organize edilmesi gerekmektedir.</p> <p>1.5. Turistik çekicilikler bağlamında turizm aktivitesine katılabilecek uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel katmanlarının talep profillerinin belirlenmesi,</p> <p>1.6. Talep profili çözümlenmesi doğrultusunda yığılma ve dağılma bölgelerinde konaklama kapasitelerinin, türlerinin belirlenmesi,</p> <p>2. Kentsel teknik altyapı (elektrik, su, kanalizasyon, internet vb) ve ulaşım (alternatifli) ağının nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi ve birbirleri ile entegrasyonunun sağlanması,</p> <p>3. Kentsel merkezlerin mekansal altyapılarının düzenlenmesi, hizmet kalitelerinin artırılması,</p> <p>4. Turizm alanında yatırım yapmak üzere uluslararası, ulusal ölçekte çeşitli işletmelerin yanısıra yerel ölçekte kalkınmayı ateşleyebilecek küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, yönlendirilmesi,</p> <p>5. Hizmet sektörlerinin en önemli girdilerinin başında yer alan insan kaynaklarının niteliklerinin ve organizasyon becerisinin geliştirilmesi,</p> <p>6. Tanıtım, pazarlama, organizasyon; hedef kitle ve taleplerinin belirlenmesi ile “ürün geliştirilmesi”, “imaj ve slogan oluşturulması” bu doğrultuda tanıtım ve dünya ölçeğinde marka oluşturarak, 4 mevsim gidilen yer olma yönünde vizyonunun kurgulanması,</p>
--	--	---

Kaynak: EEB (Erzurum-Erzincan-Bayburt) Bölgesel Gelişme Planından Derlenmiştir.

AB ile Bölgesel Kalkınma Programları (operasyonel programlar) kapsamında Samsun ve Kastamonu bölgelerinin yanı sıra Erzurum(Erzurum-Erzincan-Bayburt) Düzey II Bölgesi için yürütülen programda amaç, “gelir düzeyini artırıcı, dışa göçü azaltıcı ve bölgeler arası refah düzeyi ile milli gelir farklarını giderici sosyo-ekonomik kalkınmanın uzun vadeli sürdürülebilirlik kapsamında bölgede zengin kültürel, doğal ve üretime yönelik yatırımları gerçekleştirme” olarak ifade edilmiştir (EEB, 2005:8).

d.Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP TUR/987002)

Bu strateji oluşturma çalışması, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) nin Türkiye'deki faaliyetlerine ve amaçlarına dayanmaktadır. Aralık 2001 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) tanımlanmış olan ulusal önceliklere dayanarak, bir "Ülkesel İşbirliği Çerçevesi" (County Cooperation Framework) belgesi imzalanmıştır. Bu belge, BMKP yardımını koordine etme aracı olarak hizmet etmekte ve BMKP'nin, Türkiye'nin ulusal kalkınma çabalarına en iyi katkıyı sağlayabileceği; sürdürülebilir, eşitlikçi ve katılımcı kalkınma alanlarına öncelik vermektedir.

BMKP, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP TUR/98/002) şemsiyesi altında bir müdahale çerçevesi geliştirmiştir. Bu proje, Ulusal ve Bölgesel Kalkınma Planlarıyla uyumlu olarak, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, kırsal kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için demonstratif ve kaynakları harekete geçirici faaliyetleri desteklemektedir. Mevcut projenin amacı, kırsal turizm boyutuyla bölgesel ekonomiye katkı sağlamaktır.

Danışmanın görev tanımına göre, BMKP ve Atatürk Üniversitesi için "Kırsal Turizmin" geliştirilmesine yönelik olarak bölgede toplumsal kalkınma ve kapasite oluşturma faaliyetlerini destekleme amacıyla bir müdahale stratejisi oluşturması beklenmektedir. İki temel turizm alanı önceden belirlenmiştir: Bunlar, Erzurum-Palandöken Kayak Merkezi ve Çoruh Vadisi'dir (İspir'den Yusufeli'ne,Uzundere'yi de içine alacak şekilde) (<http://www.dakap.org.tr/turzim.htm>).

2.Ele Alınan Proje Belgelerinde Planlama Prensipleri ve Hedef Alanlar

Yukarıda özetle ana hatları verilmeye çalışılan plan, proje ve programların önerdiği stratejilerde "sürdürülebilir turizm" alanının ve iş kolunun bölgesel kalkınmada öncelikli bir araç olacağı yönündedir.

Projelerin hedefi olarak, dokümanların hemen tümünde olası turistik aktiviteler paketi ve müşterek turistik gelişme modeli üstüne bir dizi hedefler ve kriterler tespit edilmiştir. Spesifik arza yönelik yaklaşımlar, turistik hizmet üreticileri arasında gerekli işbirlikleri, bölge dâhilindeki turistik hizmet satıcıları ile diğer bölgelerdeki arz sunucuları arasında olası bağlantılar ve işbirliği gösterilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirilmeye çalışılan her dört dokümanda çevresel ve sosyal sorumluluk taşıyan bir anlayış içinde en uygun dinlenme olanakları sunma yanında, optimal ekonomik katma değer yaratma arayışı hakim fikir halindedir(Tablo4).

Bu hedef alanlarından çok sayıda önlemler geliştirilmiş, hedeflerden sınırlı da olsa çok az bir kısmı uygulamalarla somutlaştırılmıştır. Önlemlerin tasnifi tatil formuna (kültür turizmi gibi) ve yörelere göre yapılmıştır. Önlemlerin de-

aylandırılmasında ve üretilmesinde mümkün olduğunca daha önce mevcut olan aktivitelerin dikkate alındığı gözlemlenmektedir.

Projelerin gerçekleştirilmesinde önder kuruluşlar ve paydaşlar olarak öncelikle merkezi hükümet, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile turizm yatırımcılarıdır. Turizmin gelişmesine katkıda bulunması gereken yöre halkı da kısmen dikkate alınmıştır.

Tablo 4: Doğu Anadolu Bölgesi Proje Belgeleri Hedeflerinin Özetlenmesi

Çevresel Anlayış	Sosyal Sorumluluk Anlayışı	Optimal Dinlenme Hedefleri;	Ekonomik Hedefleri;
<ul style="list-style-type: none"> — El değmemiş doğa ve çevrenin muhafaza edilmesi, — Bölgesel Gelişmeye turizm aktivitelerinin uydurulması — Turistik açılımlarda ve arzda doğal peyzaja zarar vermeme ve çevre ye tecavüzden sakınma, — Ortaya çıkacak olası zararlı sonuçların dengelenmesi ve bertaraf edilmesi, — Çevreye zarar veren veya turizmi tehlikeye sokan faktörlerin (ulaşım gibi) minimize edilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> — Turizmi halkın ilgi alanına sokmak, — Turistik gelişme önlemlerine halkın katılımını sağlamak, — Turizmde alınacak önlemler sayesinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi — Kültürel özelliklerin muhafazası ve genişletilmesi, — Yörelere arasında işbirliğinin geliştirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> — Mevcut arzın arzu edilen hedef gruplar için daha nitelikli hale getirilmesi, — Turistik Paket ürün yaratmada arz bileşenlerinin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi, — Nicel büyümeden önce kalitenin geliştirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> — Nitelikli istihdam alanının yaratılması, — Sezon uzatmaya yönelik önlemler üzerinde çalışma, — Turistik işletmelerin doluluk oranlarının artırılması, — Misafir konaklama sürelerinin uzatılması.

VI. Sonuç

Sürdürülebilirlik prensiplerinin temelinde bulunan ekoloji, ekonomi ve sosyo kültürel bütünsel bakış açısının, ele alınan projelerin ve proje belgelerinin tamamında dikkate alındığı gözlenmektedir. Projelerin ön planında, bölgenin sürdürülebilir gelişmesine katkıda bulunacak öncelikli sektörlerden biri olarak turizmi görme arzusu dikkat çekmektedir.

Doğu Anadolu'nun kalkınmasında turizmin geliştirilmesi gerektiği proje gruplarının ve proje belgelerinin hemen hepsinde hâkim görüş halindedir. Özellikle mevcut durum analiziyle bölgenin potansiyelleri ayrıntılı olarak incelenmiş

ve sorunlu alanları tespit edilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesinin en önemli potansiyeli olarak; bölgenin hemen tamamına yayılmış kültürel zenginliği ve çok yönlü cazip coğrafyası gelmektedir. Bu husus sadece bu çalışmada ele alınan projelerin tespitleri olmayıp, bölgede daha önce yapılmış ve turizmin geliştirilmesine yönelik bir dizi yaklaşım getiren farklı plan-programlarda da dile getirilmiştir.

Turizmin bölgede şimdiye kadar gelişmemesinin en önemli nedenleri olarak; alt ve üst yapı yetersizliğinden başlayan eksiklikler, imaj zayıflığı, farklı aktörlerce oluşturulması gereken işbirliğinin olmayışı, mevcut potansiyellerin kullanılamaması, kapsamlı ve bütüncül bir pazarlama anlayışının olmamasıdır.

Çevre korumada gerekli önlemlerin alınmaması, atık yönetim anlayışının yerleşmemesi, coğrafi ve diğer çevresel yönlerden halkın duyarsızlığı başlıca handikaplar olmaktadır. Bu noktalar sürdürülebilir bir gelişme anlamında sorunların çözümleyici ve potansiyelleri harekete geçirici ekonomi, ekoloji ve sosyo-kültürel alanlar için önlemlerin formüle edildiği çalışmaların kuramsal bölümünü oluşturmaktadır.

Projelerde ve planlarda hâkim görüş, proje çıktılarının sürdürülebilir turizmin gelişmesine dolayısıyla sürdürülebilir bir bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacağı yönündedir. Projelerin hedeflediği etkiyi yaratmada mutlaka kamu ve özel sektörün müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel gelişmeye katkıda bulunacak diğer alanlardaki gelişmeler ve politik kararlardaki istikrar önem arz etmektedir. Ortaya konan projelerin büyük kısmında finansal yönün dikkate alınmamış olması ise en önemli sorun olarak görülmektedir.

Abstract : Eastern Anatolia Region has been faced by some development problems, like migration, deficiency infrastructure and service supply, and poverty for years. This article will show how tools for sustainable development could be used by the local people and by the tourists to stimulate the region. The projects handled in this study improved new suggestions to minimize or get rid of the factors hindering development, and drew guidelines to use especially powerful sides of the region for the benefit of the local people.

Key Words: Regional development, tourism, East Anatolia, tourism projects

Kaynakça

- Abschlussbericht Projekt F15, (2000) **Nachhaltige Regionalentwicklung für den Tourismus im County Donegal, Republik Irland**, Universität Dortmund
- Albrecht, G., Albrecht, W., Benthien, W., Bütow, M. (1995), Tourismus – Nachhaltigkeit – Regionalentwicklung. *Greifswalder Beiträge zur Rekreationsgeographie/Freizeit- und Tourismusforschung*. Greifswald. ss.3-11.
- Becker, C., (2000), Freizeit und Tourismus in Deutschland – eine Einführung. In: Institut für Länderkunde, Becker, C., Job, H. (Hrsg.): **Nationalatlas**

- Bundesrepublik Deutschland. Freizeit und Tourismus (Bd.10).**
Heidelberg, Berlin. ss.12-21.
- Berwert,A.,Rütter H.,Müler,H.(2002),”*Volkswirtschaftliche Bedeutung des Tourismus*”,DISP 149,ss.4-12
- Benthien, B., (1997), **Geographie der Erholung und des Tourismus.** Gotha.
- Behrendt, U.,(2000), **Nachhaltige Raumentwicklung an der deutsch-polnischen Grenze,** Diplomarbeit, Dortmund
- Brink, A., (1986), **Die Wendland-Kooperative,** Institut für Landschaftspflege und Naturschutz, o.V., Hannover
- Bütow, M., (1995),Regionalentwicklung und Tourismus. In: Albrecht, G. (Hrsg.): **Tourismus – Regionalentwicklung – Nachhaltigkeit. Greifswalder Beiträge zur Rekreatiionsgeographie / Freizeit- und Tourismusforschung.** Greifswald. ss.12-24.
- Çetin,M., (2005), “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Ocak - Haziran 2, ss. 1-14.
- DPT, (1991), **Erzurum-Palandöken Kış sporları Merkezi ve Turizm Master Plan Çalışması,**Ankara
- DPT,(2000a),**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu,** Ankara
- DPT, (2000b),**Doğu Anadolu Projesi Ana Planı Yönetici Özeti,**Ankara
- DPT, (2000c),**Doğu Anadolu Projesi Ana Planı Strateji Ve Yeniden yapılanma Senaryoları,** Ankara
- EEB Gelişme Planı ,(2005),**Erzurum-Erzincan-Bayburt Bölgesel Gelişme Planı-Sentez ve Öneriler, Kitap-III,** UNDP, DPT, Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi,İstanbul
- Fischer, K., (1974), **ABC der Regionalentwicklung.** Strukturpolitischer Wegweiser dargestellt am Beispiel der Region Westpfalz mit Prüflisten für die Praxis, Köln
- Gerni C., (2000),**Erzurum ve Doğu Anadolu’ya Bakış-Ortaklar Diyalogu,**23/25 Mayıs , Erzurum
- Güvenen, O., (1998),**Türkiye’nin Orta ve Uzun Dönem Stratejik Hedefleri Kapsamında Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişimi,** Atatürk Üniversitesi, 5 Haziran , Erzurum.
- Hahne, U.,(1985), **Regionalentwicklung durch Aktivierung intraregionaler Potentiale: zu den Chancen „endogener“ Entwicklungsstrategien,** Florentz, München.
- Hesse, M.; Lucas, R.,(1991), Institut für ökologische Wirtschaftsforschung (IÖW) (Hrsg.): Ökologische Regionalentwicklung – Für eine nachhaltige Entwicklung der Regionen in Ost und West, *Institut für Ökologische Wirtschaftsforschung,* Berlin

- İTO, (2005), Doğu Anadolu Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma Projesi ve Kış Olimpiyatları Araştırması, İstanbul
- Job, H., Vogt, L., (2003): Freizeit/Tourismus und Umwelt – Umweltbelastungen und Konfliktlösungsansätze. In: Becker, C., Hopfinger, H., Steinecke, A. (Hrsg.): *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick*. Oldenbourg Verlag, München.ss.851-864.
- Jurczek, P.,(2003): Geographie der Freizeit und des Tourismus: Disziplingeschichte und Perspektiven. In: Becker, C., Hopfinger, H., Steinecke, A. (Hrsg.): *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick*. Oldenbourg Verlag, München.
- Olalı,H.,Timur,A., (1988),**Turizm Ekonomisi**, İzmir.
- Özdemir,A.İ., Altıparmak,A.,(2005)” Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Ocak – Haziran.
- Popp, H., (2001), Freizeit- und Tourismusforschung in der Geographie. Neuere Trends und Ansätze. In: Popp, H. (Hrsg.): *Neuere Trends in Tourismus und Freizeit. Wissenschaftliche Befunde – unterrichtliche Behandlung – Reiseerziehung im Erdkundeunterricht (= Bayreuther Kontaktstudium Geographie, Bd.1)*. Passau.
- Sanalan T.,Elvan L.(1998),**Doğu Anadolu Kalkınması-Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu Sempozyumu**,22/24 Ekim, Elazığ
- Scharff, R.,(1993), **Regionalpolitik und regionale Entwicklungspotentiale: eine kritische Analyse**, Frankfurt a.M.
- Stegger, M., (1980), **Fremdenverkehr und Regionalentwicklung dargestellt am Beispiel Spanien**,Verlag Weltarchiv, Hamburg.
- Vorlaufer, K., (1996), **Tourismus in Entwicklungsländern: Möglichkeiten und Grenzen einer nachhaltigen Entwicklung durch Fremdenverkehr**. Darmstadt.
- Volk M.,(2005), **Regionalentwicklung an der europäischen Peripherie: Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie der Geowissenschaftlichen Fakultät der Eberhard-KarlsUniversität Tübingen** ,Aalen,
- <http://www.dakap.org.tr/turzim.htm>, *Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi*15.05.2006